

ICOLC Conference 2019

20. – 23. října 2019

Národní knihovna, Lucemburk, Lucembursko

Zpráva ze zahraniční cesty

Mgr. Pavla Rygelová

(Asociace knihoven vysokých škol ČR, Ústřední knihovna VŠB-TUO)

International Coalition of Library Consortia (ICOLC) je neformální uskupení přibližně 200 knihovnických konsorcií Severní a Jižní Ameriky, Evropy, Austrálie, Asie a Afriky. Setkání představitelů konsorcií probíhá dvakrát ročně – na jaře v Severní Americe a na podzim v Evropě. Jedná se o uzavřené jednání, určené pouze členům ICOLC s cílem informovat o aktuálních tématech – v případě setkání v Lucembursku, **ICOLC 2019¹** – ústředním aktuálním tématem byly **možnosti vyjednání tzv. transformativních smluv² s nejvýznamnějšími vydavateli**, podstatně zohledňující příklon k gold open access obchodnímu modelu a více méně eliminující úkaz „double dipping“.

Program konference³ byl sestaven od obecných postojových přednášek k prezentacím příkladů reálně vyjednaných nových smluvních podmínek a prezentacím ukazujícím systémy, nástroje, zdrojové databáze a typy dat, které pomáhají při monitorování změny v publikačním průmyslu a při budování silné pozici pro vyjednávání s vydavateli o změnách smluvních podmínek a nové cenové politice.

Vůdčí silou, určující atmosféru konference a obecněji i celý trend přístupu knihovnických konsorcií vůči vydavatelům, disponuje v rámci této komunity Max Planck Digital Library (MPDL). Zdá se, že příkladu MPDL se budou držet i ostatní konsorcia. V úvodní přednášce *The train has left the station: Consortia driving the transition of scholarly publishing to open access through Transformative Agreements* použila **Colleen Campbell (MPDL)** příměr k vystižení současné situace – vlak se již rozjel ze stanice a konsorcia budou usilovat formou přechodných smluv o změnu obchodního modelu. Colleen Campbell připomněla výchozí tezi *MDPL White Paper⁴*, že v systému je peněz dost na to, aby transformace mohla proběhnout v globálním měřítku, aniž by změna vyžadovala další financování navíc. Při ceně 2000 EUR za článek v překlopeném gold open access modelu by výdaje za 2 miliony ročně vydaných článků klesly na 4 mld EUR proti současnému globálnímu objemu 7,6 mld EUR, které jdou na předplatné. Je to silný argument pro gold open access, nabízí se však otázka, nebudou vydavatelé postrádat ty ušetřené finanční prostředky? Vydavatelé budou razit strategii neztratit z finančního toku nic, co měli doposud. Ostatně takto jsou vyjednávány nové podmínky - transformativní smlouvy pouze přesměrovávají objem peněz z předplatného na placený gold open access.

Konsorcia ve svých vyjednáváních následují finální závěr 14 Berlínské konference (14th Berlin Open Access Conference), kde jako prostředek pro změnu modelu jsou vyzdvíženy „transformative agreements that are temporary and transitional, with a shift to full open

¹ https://www.consortium.lu/?page_id=7763

² <https://esac-initiative.org/about/transformative-agreements/>

³ <https://www.consortium.lu/wp-content/uploads/2019/10/ICOLC-2019-Final-Program-17-10-2019.pdf>

⁴ <http://hdl.handle.net/11858/00-001M-0000-0026-C274-7>

access within a very few years. These agreements should, at least initially, be cost-neutral, with the expectation that economic adjustments will follow as the markets transform."⁵

Progres ve vyjednávání zachycuje databáze nových vyjednaných kontraktů ESAC⁶.

Příkladem za všechny mohou sloužit vyjednané nové podmínky, které si vyjednalo maďarské konsorcium, řízené knihovnou maďarské akademie věd, s vydavateli: Springer, de Gruyter, Wiley, Akadémiai Kiadó, RSC.

Plánovaný model rozložení poplatků v celkové výši 1150 tis. EUR počítá s tím, že postupně se sníží poplatek za čtení (*reading fee*) z 600 tis. EUR na 500 tis. EUR ve prospěch publikačních poplatků (*publishing fee*) z 550 tis. EUR na 650 tis. EUR. Dotace konsorcia ve výši 25 % je pak rozložena na 20 % za poplatky za čtení a 30 % za publikační poplatky.

Švédské konsorcium Bibsam představilo podmínky své smlouvy s vydavatelem Springer – Springer Compact. Kontrakt Springer Compact je založen na modelu – předchozí výdaje za předplatné a počet FTE (studentů a zaměstnanců). Jedná se o smlouvu typu *reading and publish (RaP)*, první verze byla vyjednána v roce 2016, současná smlouva bude končit v roce 2021. Vzhledem k tomu, že publikování v režimu OA je pro vědce povinné, dosahuje objem OA článků vydaných u Springeru 97 % ve srovnání s rokem 2015, kdy se jednalo pouze o 13 %.

Zároveň poskytovatelé uhradí 50 % ceny v období červen 2019 až prosinec 2021. Publikační poplatek je fixní po dobu tří let. Poplatky za publikování jsou vypočítány na základě odhadnutého počtu článků a jeho vynásobení výší poplatků APC. Důležitou součástí celého modelu je interní distribuce cen mezi členy konsorcia. Opět je využito k rozdělení výše příspěvku dřívější podíl na ceně za předplatné a druhou část výpočtu tvoří celkový počet publikací. Vnitřní rozdělení podílů na celkové ceně generuje výrazný nárůst administrativy pro pracovníky licenčních oddělení. Do budoucna plánuje Bibsam opustit úplně model předplatného ve prospěch čistě placení za publikování, tj. tok financí za předplatné musí být pro tento účel přesměrován. Změna se neobejde bez podpory poskytovatelů, kteří se musí podílet na úhradách části cen za publikování. Na úrovni nejvyššího managementu poskytovatelů byla zřízena společná komise, která by měla diskutovat a stanovit společnou strategii.

Německý projekt DEAL sdružuje více než 700 výzkumných organizací. DEAL uzavřel smlouvu s vydavatelem Wiley od ledna 2019 a se Springerem od ledna 2020, jednání s Elsevierem jsou stále otevřená. Smlouva s Wiley typu *publish and read (PAR)* zahrnující open access je finančně na úrovni nákladů na předchozí předplatné, cca 9,5 tisíce článků bude v publikováno v režimu OA za cenu 2750 EUR za článek⁷. Finanční tok je nastaven tak, že DEAL hradí smluvně dohodnuté částky a interní distribuce je rozdělena mezi členské instituce do tří položek - první je povinná úhrada vycházející z předchozího předplatného, druhá platba je za OA články v rámci modelu PAR a třetí platba je za OA články v gold open access časopisech.

Druhý den konference se zaměřil na velmi praktické ukázky podpůrných systémů pro řízení EIZ v rámci konsorcií, kde vlivem modelu open access vzniká daleko větší tlak na sledování dat na analytické úrovni jednotlivých vydaných publikací (článků).

Jedinou komerční prezentací na konferenci bylo představení systému **ConsortiaManagement**⁸ pro správu dat o předplatném a poplatcích APCs. Firma

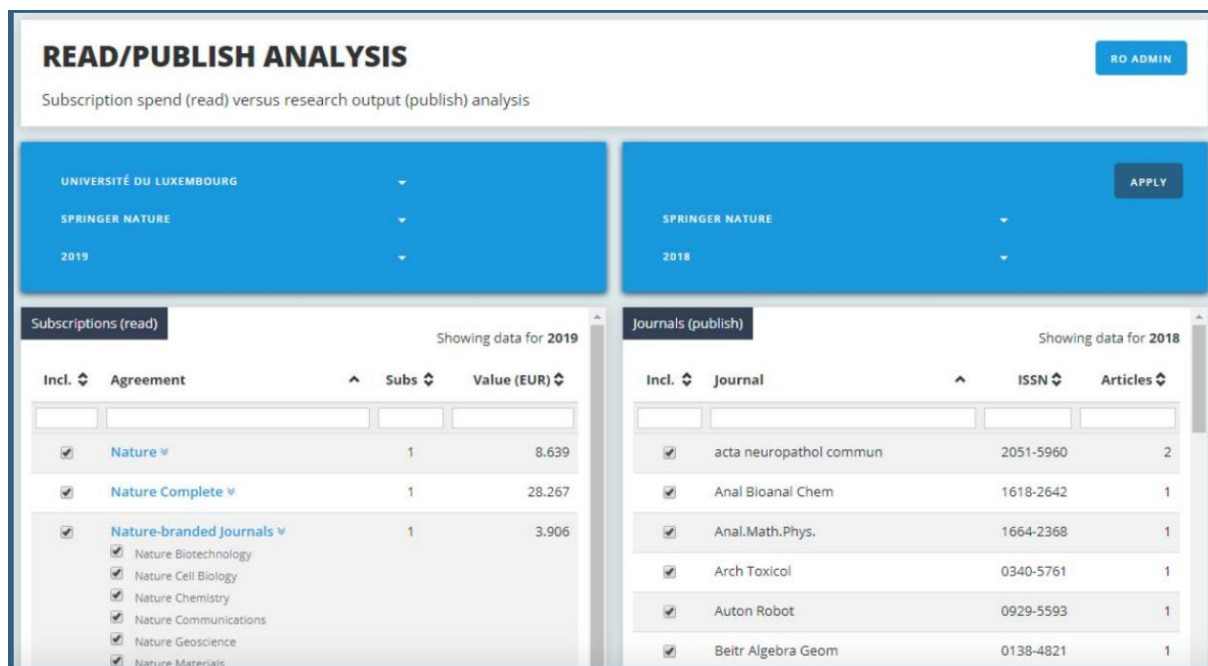
⁵ <https://oa2020.org/b14-conference/final-statement/>

⁶ <https://esac-initiative.org/about/transformative-agreements/agreement-registry/>

⁷ <https://esac-initiative.org/about/transformative-agreements/agreement-registry/wiley2019deal/>

⁸ https://www.consortiamanager.com/pages/about_us

spolupracuje s hostitelem konference - lucemburským konsorciem. Do manažera EIZ byly zakomponovány bibliografické a bibliometrické údaje získané prostřednictvím báze Dimensions, která pracuje s daty ze Scopusu, Crossref, Unpaywall, DOAJ a Web of Science. Manažer umožňuje zvolit si primární zdroj dat, který je pro získání dané informace nejvhodnější - např. informaci o vydavateli a časopise přebírat z Crossref, bibliometrické údaje z Web of Science apod. Informace o výši APC si konsorcium, nebo jeho člen, nahrává samostatně. V manažeru je pak přehledně vidět v jedné tabulce soupis předplácených časopisů a ve druhé soupis časopisů, v nichž se publikovalo (viz obrázek 1). Systém umožňuje modelování budoucích nákladů - předpokládané finance na předplatné a na gold open access.

Obrázek 1 Porovnání předplácených časopisů a časopisů, v nichž se publikovalo

V příspěvku **Open Access Monitor Germany** představila **Irene Barbers** (Forschungszentrum Jülich) komplexní nástroj - nástavbu nad již existujícími systémy - Open Access Monitor⁹, který pokrývá potřebu sledovat trend open access publikování na národní úrovni. Mezi potřebné ukazatele, které je nutné sledovat, zahrnuli:

- data o publikacích - počty publikací podle vydavatelů, podle časopisů, podle institucí a podíl OA publikací vůči publikacím dostupným přes předplatné.
- data o cenách: výdaje za publikování a za předplatné
- data o využitosti
- data o citacích.

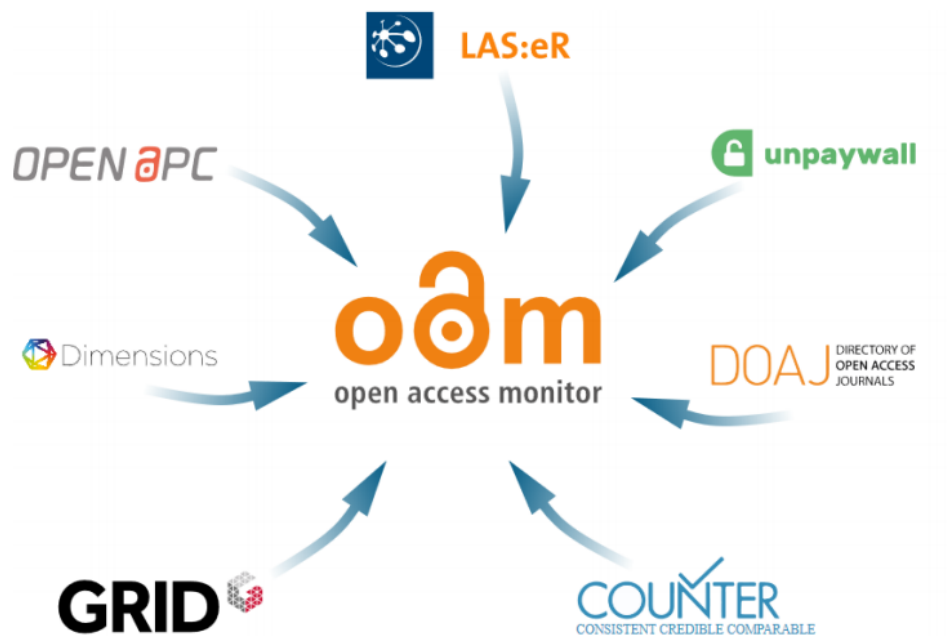
Tyto údaje byly v minulosti dostupné pouze na institucionální úrovni, ale s přechodem na plošný gold open access bylo nutné vytvořit společnou platformu pro všechny výzkumné organizace. Např. Central Library Forschungszentrum Jülich publikuje od roku 2016 Open Access Barometr¹⁰, který vizualizuje: celkové náklady, počet publikací celé instituce, průměrné náklady na korespondenčního autora u jednotlivého vydavatele, poměr typu nákladů u 12 nejvýznamnějších vydavatelů.

⁹ <https://open-access-monitor.de/#/>

¹⁰ https://www.fz-juelich.de/zb/EN/Expertise/open_access/oa_barometer/oa_barometer_node.html

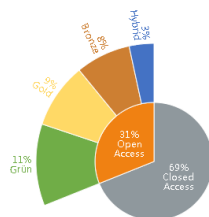
Open Access Monitor čerpá data z více zdrojů - LAS:eR¹¹, Unpaywall¹², DOAJ, Counter, GRID¹³, Dimensions a OpenAPC, viz obrázek 2.

SOURCE SYSTEMS

Obrázek 2 Zdrojové systémy pro Open Access Monitor

Open Access Monitor umožňuje různé pohledy na publikační produkci, např. vizualizuje typ publikací podle jejich přístupnosti, viz obrázek 3 a obrázek 4, kde jde vidět vývoj v čase.

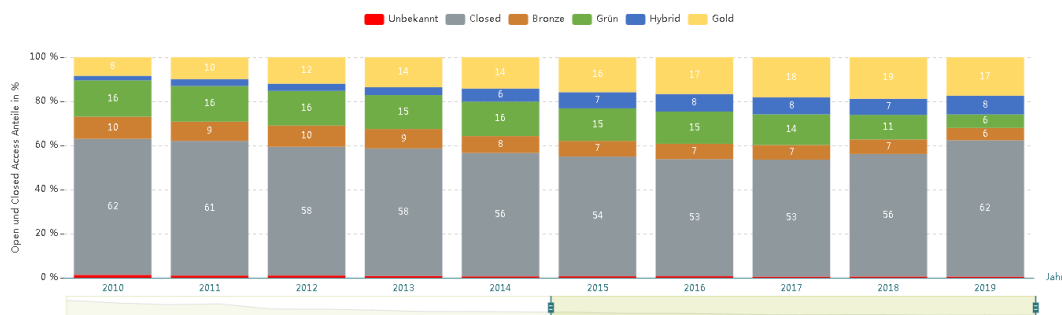

Obrázek 3 Publikační výstupy podle typu otevřenosti

¹¹ <https://laser.hbz-nrw.de/>

¹² <https://unpaywall.org/>

¹³ <https://www.grid.ac/>

Obrázek 4 Poměr typů publikací v jednotlivých letech

Přednášející Mathew Willmott (California Digital Library) ukázal v přednášce **Tools for Transition** “ekvilibristickou excelovskou show” s daty na podporu změny obchodních vztahů s vydavateli.

Upozornil na to, že u modelu OA vstupují do celého systému další faktory, které dosud stály mimo tradiční vztah “knihovna-předplatitel - vydavatel”. K těmto činitelům a novým neznámým přiřadil: předem neznámý objem publikačních výstupů, náklady na publikování jdou mimo knihovní rozpočty, v systému open access publikování není jeden kontrolní mechanismus.

Je potřeba sbírat další dosud nepotřebná data: objem publikačních výstupů a jeho distribuce v časopisech, znalost platícího/korespondenčního autora, status publikace, zdroj financování; na straně publikační platformy-časopisu potřebujeme znát ceník APC, vyjednané slevy na APC, typ časopisu (plně OA, hybridní, s pozdrženým OA, předplácený) atd.

Setkání ICOLC 2019 proběhlo ve velmi přátelském duchu, přednášky vycházely z konkrétní praxe a byly velmi názorné a odrážely aktuální situaci, jak si jednotlivá konsorcia stojí ve vyjednáváních s vydavateli a jaké kroky je potřeba učinit, aby vyjednávání proběhla ve prospěch koncových uživatelů. Je zřejmé, že proces transformace celého publikačního průmyslu se neobejde bez investice do analytických nástrojů a bez investice do pokud možno přesných dat o objemu publikování jednotlivých výzkumných organizací i celých konsorcií, na významu ještě více přibudou statistiky využitelnosti, které by měly ukázat relevantnost vkládaných finančních prostředků do předplatných. Objem administrativy, který v souvislosti s přechodem na gold poroste, zatíží nositele konsorcií i jejich členů. Jak vyplynulo s prezentací menších vydavatelů - vědeckých společností, ani pro ně není přechod na gold open access jednoduchý a nelze zatím počítat s jedním modelem, který by seděl pro každého vydavatele.

Prezentace z konference nejsou bohužel volně dostupné, jako užitečný tip může pro knihovníky, odpovědné za nákup EIZ, posloužit soubor doporučení, který vypracovali pracovníci California Digital Library *Negotiating with scholarly journal publishers: A toolkit from the University of California*¹⁴

¹⁴ <https://osc.universityofcalifornia.edu/open-access-at-uc/publisher-negotiations/negotiating-with-scholarly-journal-publishers-a-toolkit/>